

Рябокін Н. О.

Полтавський інститут економіки і права

Ночовна Н. В.

Полтавський інститут економіки і права

Дейнека А. А.

Полтавський інститут економіки і права

ВІЙСЬКОВИЙ ТЕРМІН ТА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

У статті висвітлено сутність, функції та особливості військової термінології як системи спеціалізованої лексики, що обслуговує сферу військової справи. Розглянуто поняття «військовий термін» та «військова термінологія», визначено їхню роль у забезпеченні ефективної міжособистісної і міжсвідомчої комунікації, організації бойових дій, розробці документації, а також у підготовці військовослужбовців і розвитку військової науки.

Автор аналізує лінгвістичні особливості військових термінів, серед яких – однозначність, точність, логічність, стисливість та стилістична нейтральність. Увагу приділено таким явищам, як синонімія, омонімія, полісемія, активне використання аббревіатур, іношмовних запозичень і неологізмів, спричинених реформуванням ЗСУ та інтеграцією до стандартів НАТО.

Висвітлено функції термінів: комунікативну, інформативну, організаційну та наукову. Автор детально класифікує військову термінологію за різними ознаками: тематичною, стилістичною, історико-лексикологічною та функціональною. Виокремлено офіційну (ста-тутну) та неофіційну (розмовну) термінологію, включно з військовим сленгом і жаргоном.

Проаналізовано вплив технічного прогресу, реорганізації армії, міжнародного військового співробітництва на збагачення й розвиток термінологічного складу. Окреслено підходи науковців до класифікації термінів, зокрема за сферами застосування (тактична, технічна, медична, адміністративна тощо), а також наведено приклади англійських військових термінів і їх українських відповідників.

Зроблено висновок, що військова термінологія є динамічною лексичною системою, яка потребує постійного вивчення, упорядкування і вдосконалення, зокрема в контексті перекладацької діяльності. Військові терміни та термінологія є важливою складовою військової науки та практики, адже забезпечують чіткість і однозначність комунікації в умовах бойових дій, військових стратегій та оперативного управління. Вони сприяють ефективному обміну інформацією та підтримці організованої військової діяльності на різних рівнях.

Ключові слова: військовий термін, військова термінологія, військова лексика, переклад, українська військова мова, англійська військова лексика.

Постановка проблеми. Військова термінологія є невід'ємною частиною військової науки та практики. Вона забезпечує чітке та однозначне розуміння понять, що використовуються у військовій справі, сприяє ефективній комунікації між військовослужбовцями, а також є основою для розробки військової документації, навчальних матеріалів та наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми військової термінології у мовознавстві були у центрі наукового пізнання таких науковців: В. Жалай, В. Карачун, П.П. Мельник, М.М. Юрковська, А.І. Покулевська, Н.О. Рябокін, С.В. Пашко та ін. [2; 4; 8; 10; 11].

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що ця тема є предметом активного вивчення в лінгвістиці та перекладознавстві. Зокрема, досліджуються аспекти перекладу англійської військової термінології на українську мову, структурні моделі військових термінів в англійській та українській мовах, а також специфіка перекладу військової термінології в англійських онлайн-новинах під час висвітлення війни в Україні. Ці дослідження підкреслюють важливість точності та адекватності перекладу військових термінів для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації та розуміння в контексті сучасних військових конфліктів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей військових термінів та військової термінології, їхнього значення та функцій у військовій науці та практиці. Окрім того, мета полягає в аналізі принципів класифікації термінів, вивченні взаємозв'язків між військовими термінами в різних мовах, а також дослідженні процесів їхнього розвитку і впливу на міжкультурну комунікацію в умовах сучасних військових реалій.

Виклад основного матеріалу. Військовий термін – це слово або словосполучення, що вживається у військовій справі та має чітке, однозначне значення. «Військова лексика – це своєрідний словниковий запас, і вона певним чином відображає вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які необхідно враховувати при перекладі» [8, с. 138].

Дослідження військової лексики у синхронії та діяхронії дало можливість вченим розподілити її на такі основні групи як: – військова термінологія, що позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо»; – військово-технічна термінологія, що позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо»; – емоційно-забарвлена військова лексика, представлена словами та сполученнями, які часто використовуються переважно у військовій розмовній мові і фактично є стилістично синонімами відповідних військових термінів [8, с. 138].

Військова термінологія є складовою частиною військової лексики, відтак потребує тут детального розгляду. Військова термінологія – це сукупність військових термінів, що використовуються у військовій літературі, документах, усній мові військовослужбовців. Вона уособлює в собі упорядкованість структур, гармонічність передаваного сенсу та головне за все – узгодженість на міжвідомчому й міждержавному рівнях.

Військовим термінам властиві загальні лінгвістичні особливості термінів: адекватність, однозначність у межах певної терміносистеми, точність, стислість, логізованість семантики, наявність дефініції, відсутність експресії та стилістична нейтральність, незалежність від контексту (з відхиленнями, що допускаються), системність [5, с. 191].

Військова термінологія має низку особливостей, які відрізняють її від інших термінологічних систем. До них належать: багатозначність, синонімія, омонімія, аббревіатури та скорочення, запозичення.

Військова термінологія виконує низку важливих функцій, серед яких:

- комунікативна: забезпечує чітке та однозначне розуміння понять, що використовуються у військовій справі;
- інформативна: передає знання про військову справу, сприяє обміну досвідом між військовослужбовцями;
- організаційна: сприяє організації військової діяльності, розробці військової документації та навчальних матеріалів;
- наукова: є основою для проведення наукових досліджень у галузі військової справи.

Військова термінологія має наступні особливості: 1) багаторівнева організація, які описують різні аспекти; 2) використання термінів інших терміносистем – наукових і технічних галузей; 3) регламентованість більшої частини термінів; 4) відсутність емоційно-експресивних відтінків [11, с. 318].

Військові терміни мають велике значення для військової справи. Вони забезпечують:

Єдине розуміння військових понять: Військові терміни дозволяють військовослужбовцям різних країн та різних видів збройних сил розуміти один одного.

Ефективне управління військами: Військові терміни використовуються для віддання наказів, розпоряджень та інших документів, що забезпечує ефективне управління військами.

Підготовку військовослужбовців: Вивчення військових термінів є важливою частиною підготовки військовослужбовців.

Розвиток військової науки: Військові терміни використовуються для опису та аналізу військових явищ, що сприяє розвитку військової науки.

Як і будь-яка інша лексична система військова термінологія зазнає змін в процесі історичного розвитку мови через низку екстралінгвальних причин: зникають з ужитку певні одиниці, з'являються нові, як от назва найновішого роду військ, який існує поки що тільки в Україні – Сили безпілотних систем. Реформи української армії запустили процеси реорганізації різних видів збройних сил, держави, які підтримують Україну, надають види зброї та військової техніки, які раніше не використовувалися в ЗСУ, військові концерни розробляють нове озброєння, тактичні та стратегічні сценарії ведення бойових дій тощо. Реформи Збройних сил України та утвердження в них стандартів НАТО спонукали переглянути значну кількість військових термінів, внаслідок чого, частину термінів було відхилено в процесі

упорядкування, а їм на заміну з'явилися терміни, що називають військові поняття сучасної армії. Сюди входять назви озброєння, військової техніки, армійські звання та посади сержантського (старшинського) складу тощо: «Збройні сили України планово переводяться на J-структуру з метою досягнення кращої сумісності зі збройними силами країн НАТО. Зокрема: J-1 – питання персоналу, J-2 – розвідка, J-3 – оперативна діяльність, J-4 – логістика, J-5 – оборонне планування, J-6 – зв'язок та інформаційні системи, J-7 – підготовка військ, J-8 – ресурси і фінанси, J-9 – цивільно-військове співробітництво» [6, с. 191].

Внаслідок змін, реформ та в умовах сучасних реалій в країні військова лексика й термінологія значно збагачується, виходить за межі професійної військової комунікації та постає широко вживаною як в мас медіа, так й у повсякденному спілкуванні. «Проблема підбору українських відповідників англійським лексичним одиницям військової тематики корелює із низкою екстралінгвальних (суміжність понять, особливості реалій, тощо) та суто лінгвістичних (фонетична адаптація, граматична будова, тощо) чинників» [5, с. 190].

Військова термінологія постійно розвивається та вдосконалюється, відображаючи зміни у військовій справі, появу нових видів озброєння та військової техніки, а також нових тактичних та стратегічних прийомів. Важливу роль у розвитку військової термінології відіграють наукові дослідження, розробка нових військових стандартів та положень, а також міжнародне військово-співробітництво.

Зараз військова термінологія постійно вживається носіями мови в різноманітних контекстах і весь час знаходиться в стані інтенсивного розвитку в умовах сучасного технічного прогресу. Слід зазначити, що склад англійської загально-військової та військово-технічної термінології є досить непостійним, так як він безупинно змінюється шляхом зникнення ряду слів із загального ужитку, зміни прийнятих значень, поповнення новими термінами, так званими термінологічними неологізмами, у зв'язку з реорганізацією збройних сил, розробкою нових зразків військового озброєння та техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо [10]. Таким чином, сучасна військова термінологія потребує постійного вивчення та чіткої класифікації.

Для того щоб вибрати найбільш прийнятний варіант перекладу терміна, перекладач повинен спиратися на певну класифікацію. Як правило, військова термінологія ділиться на офіційну тер-

мінологію, яка складається зі статутних термінів, а саме термінів, що позначають різноманітні поняття військової науки і зазвичай вживаються в певній сфері військового спілкування та нестатутну (емоційно-забарвлену) термінологію, яка здебільшого використовується виключно в міжособистісному спілкуванні між військовослужбовцями або у військових фільмах і літературі, але не є прийнятою для офіційного спілкування [11, с. 319].

Офіційна військова термінологія складає систему лексичних засобів, що позначають поняття військової науки і вживаються у сфері професійного спілкування. Слід зауважити, що оскільки військова справа, військова наука, поділяються на окремі області, то відбувається виділення термінології тактичної, військово-організаційної, військово-технічної, термінології за родами військ та видів збройних сил. Нестатутна термінологія включає в себе слова і поєднання частини військової термінології, що виникають і вживаються здебільшого серед особового складу збройних сил. Переважна кількість таких термінів існує в усному мовленні і тільки фіксується в літературі. Слід зазначити, що серед них переважають лексико-фразеологічні одиниці. Таким чином, нестатутна термінологія є різновидом військового сленгу. Тут можна виділити наступні основні категорії лексики: просторічну лексику і жаргонізми. Наприклад, *англійське orcs*, *німецьке Orks*, *іспанське orcos* – *орки* (зневажливе позначення російських військ); *англійське cotton* (used sarcastically for an explosion); *німецьке Baumwolle* (ironisch für eine Explosion); *іспанське algodón* (usado irónicamente para una explosión) – *бавовна* (вибух, особливо на ворожій території) (евфемізм).

К.А. Отрішко, проводячи детальний аналіз лексичного складу мови військовослужбовців, поділяє його на дві основні групи: загальнозвичайну лексику та спеціальну військову лексику [9, с. 27-33].

М.О. Зайцева зазначає, що лінгвістичні класифікації термінів опираються на ознаках термінологічних одиниць мови:

- 1) класифікації за семантичним змістом лексем, де виокремлюють однозначні й багатозначні одиниці у межах однієї терміносистеми;
- 2) класифікації за сферою застосування лексем: універсальні, унікальні ті концептуально-авторські назви;
- 3) класифікація на основі історико-лексикологічних аспектів, яка враховує терміни-архаїзми й терміни-неологізми в межах конкретного історичного періоду [3, с. 97].

Ю. Лукіянчук у своєму дослідженні пише про синхронічно-діахронічний підхід у класифікації:

1) військова термінологія, яка позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами боротьби тощо» сучасного періоду;

2) військово-технічна термінологія, яка позначає поняття «безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо» попередніх періодів;

3) емоційно-забарвлена лексика, яка має стосунок до військової сфери й представлена словами і сполученнями, що часто використовуються у військовій розмовній мові, та є стилістичними синонімами відповідних термінів [7, с. 65-66].

Вивчення військової термінології в англійській мові дозволило Д. Василенку виокремити різні тематичні групи, що стосуються: керівництва та управління військами; військових осіб; озброєння; військової техніки; фортифікацій та споруд; бойових дій та воєнної діяльності; агресії та насильства; поразки та перемоги; цивільного сектору під час конфлікту [1].

Відповідно до складності розуміння і перекладу перекладознавці поділяють військові терміни на такі три групи, як:

1. Терміни, що позначають реалії та предмети військової справи, які є однаковими чи подібними для багатьох мов світу. Розуміння і переклад таких термінів не викликає особливих труднощів у перекладачів.

2. Терміни, що позначають реалії та предмети військової діяльності, які відсутні в деяких мовах, однак мають загальноприйняті термінологічні еквіваленти.

3. Терміни, що позначають реалії та предмети військової діяльності, які відсутні в деяких мовах, при цьому вони не мають загальноприйнятих термінологічних еквівалентів. Переклад таких термінів викликає найбільше труднощів у перекладачів.

Таким чином, багато вчених перекладознавців за останні роки розробили декілька класифікацій військових термінів, базуючись на різних семантико-структурних і функціональних особливостях військових термінологічних одиниць. Таке різноманіття поглядів на класифікацію військових термінів є досить вагомим внеском у галузь

термінознавства, оскільки кожна класифікація охарактеризовує та конкретизує певну особливість терміну. Звідси можна зробити висновок, що термінологія є динамічною системою мови, яка постійно розвивається та потребує все нових і нових досліджень.

Висновки. Військові терміни та термінологія є важливою складовою військової науки та практики, адже забезпечують чіткість і однозначність комунікації в умовах бойових дій, військових стратегій та оперативного управління. Вони сприяють ефективному обміну інформацією та підтримці організованої військової діяльності на різних рівнях.

Військова термінологія має особливості, що відрізняють її від інших термінологічних систем, зокрема, багатозначність, синонімію, омонімію та використання аббревіатур. Ці особливості підкреслюють важливість точності, однозначності та відповідності термінів до реалій сучасної військової справи.

Військова термінологія є динамічною системою, яка змінюється під впливом реформ, міжнародних стандартів та нових технологій. Зокрема, в Україні реформи в армії і стандарти НАТО призвели до оновлення термінів, що відображають новітнє озброєння та тактику ведення бойових дій.

Процес розвитку військової термінології тісно пов'язаний з міжнародним військовим співробітництвом, що призводить до запозичень з інших мов та змін у військових термінах. Це також впливає на міжкультурну комунікацію, зокрема, в контексті перекладу військових термінів між різними мовами.

Вивчення та класифікація військових термінів необхідні для забезпечення точності в комунікації та перекладі. Перекладачі повинні враховувати різні аспекти класифікацій, такі як семантика, сфера застосування та історичний контекст, щоб правильно передати значення термінів в іншій мові.

У майбутньому, для подальшого розвитку військової термінології важливими є наукові дослідження, розробка нових стандартів, а також постійний моніторинг змін у військовій практиці, що дозволяє зберігати термінологічну точність і відповідність сучасним вимогам.

Список літератури:

1. Василенко Д.В. Військова лексика англійської мови XX – початку XXI століття. Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2009. 220 с.
2. Жалай В. Я., Миронюк Т. М. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. URL: http://langcenter.kiev.ua/lingvistika%202018/1_zhalay_et_al.pdf.

3. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2013. №10. С. 96–102.
4. Карачун В. Українська військова термінологія. URL: <https://surli.cc/xklvpq>
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. Вінниця. «Нова Книга», 2003. 448 с.
6. Лисичкіна І.О., Лисичкіна О.О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2022 № 57. С. 190–193.
7. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». 2017. Вип. 66. С. 65–67.
8. Мельник П.П. Юрковська М.М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. URL: <https://surl.li/luzlqp>
9. Отрішко К.А. Способи перекладу військової термінології. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2019. № 39. С. 27–33.
10. Покулевська А.І. Воробйова Л.В. Військова термінологія як предмет сучасного перекладу (на матеріалі німецької мови). URL: <http://academystudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/471>
11. Рябокін Н.О. Пашко С.В. Особливості перекладу англomовної військової термінології на українську мову. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 1(208). Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2024. С. 316–322.

Riabokin N. O., Nochovna N. V., Deineka A. A. MILITARY TERM AND MILITARY TERMINOLOGY

The article highlights the essence, functions, and features of military terminology as a system of specialized vocabulary that serves the field of military affairs. It examines the concepts of "military term" and "military terminology," defining their role in ensuring effective interpersonal and interdepartmental communication, organizing combat operations, developing documentation, as well as training military personnel and advancing military science.

The author analyzes the linguistic features of military terms, including unambiguity, precision, logic, conciseness, and stylistic neutrality. Attention is given to such phenomena as synonymy, homonymy, polysemy, and the active use of abbreviations, foreign borrowings, and neologisms driven by the reform of the Armed Forces of Ukraine and integration into NATO standards.

The functions of terms are outlined: communicative, informative, organizational, and scientific. The author provides a detailed classification of military terminology based on various criteria: thematic, stylistic, historical-lexicological, and functional. Official (statutory) and unofficial (colloquial) terminology are distinguished, including military slang and jargon.

The article analyzes the impact of technological progress, army reorganization, and international military cooperation on the enrichment and development of the terminological system. It outlines scholars' approaches to the classification of terms, particularly by areas of application (tactical, technical, medical, administrative, etc.), and provides examples of English military terms and their Ukrainian equivalents.

The conclusion states that military terminology is a dynamic lexical system that requires ongoing study, standardization, and refinement, especially in the context of translation activity. Military terms and terminology are an essential component of military science and practice, as they ensure clarity and unambiguity in communication during combat operations, military strategies, and operational management. They contribute to effective information exchange and support organized military activity at various levels.

Key words: military term, military terminology, military vocabulary, translation, Ukrainian military language, English military vocabulary.